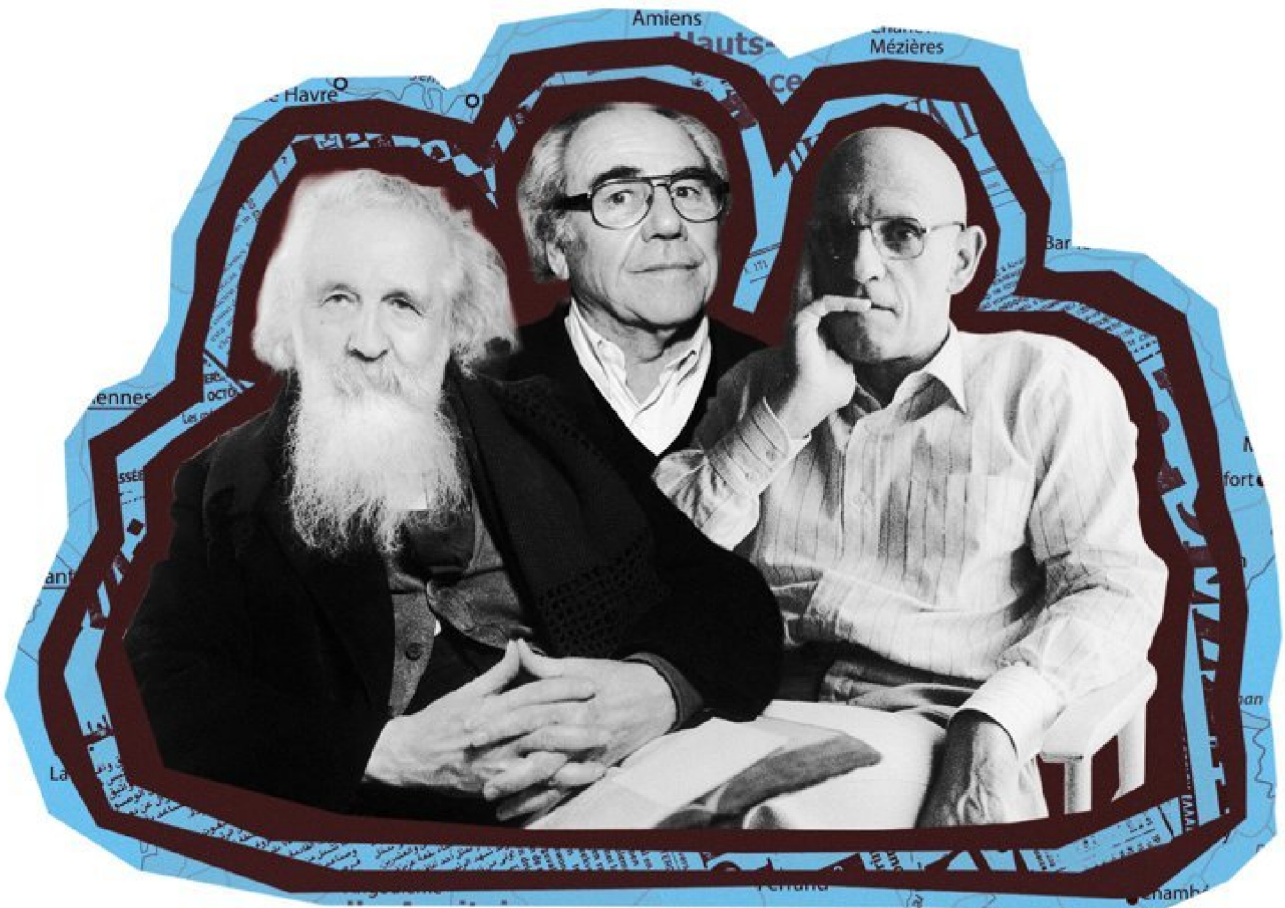

🕒 10 min.

6. marts 2026 | Side 22

Afvikling af mennesket

Pædofilosofi. I det 20. århundrede tog en flok radikale franske intellektuelle livet af individet, familien, videnskaben og virkeligheden. Vi lever i efterdønningerne.

Asker Hedegaard Boye askerboy@weekendavisen.dk

Hvor mange køn findes der? Er racisme strukturel? Bygger videnskab på holdninger? Bør kunst provokere? For at forstå disse spørgsmål og derved nærme os nogle af denne tids mest betændte kulturelle stridspunkter, må vi ty til *la philosophie*. For gennem 1900-tallet har en stribe franske tænkere påvirket vores hverdag, levevis og forståelse af identitet, køn, krop, seksualitet, kunst, videnskab, uddannelse og medier i næsten uoverskuelig grad.

Sat på formel begynder det med videnskabsteoretikeren **Gaston Bachelard** (1888-1962), kulminerer med filosofen **Michel Foucault** (1926-1984) og ender i en selvforskyldt blindgyde hos sociologen **Jean Baudrillard** (1929-2007). Om d'herrer foreligger tre nye værker, som kan kaste lys over deres indflydelse på vor tids grundlæggende spørgsmål om mennesket, verden og sandheden og meningen med det hele.

På engelsk har vi lingvisten Steven Connors *Gaston Bachelard: An Intellectual Biography* og medieforskerne Emmanuelle Fantin og Bran Nicols *Jean Baudril-*

lard: Critical Lives. Og på dansk udkom forleden *Om sex. Tekster om seksualitet, krop og identitet*, Forlaget Klims illustrative koncentrat af firebindsværket *Dits et écrits* (1994), der samler 364 artikler, interview og forelæsninger fra Foucaults årelange virke.

Det er ikke for meget at sige, at denne trio har haft held med at afvikle tidligere forestillinger om mennesket, samfundet og videnskaben. Konsekvenserne af først Bachelard (alt er konstruktion), siden Foucault (alt er magt) og senest Baudrillard (alt er tegn) er mindst tre: At sandheden relativiseres; at viden gøres til et spørgsmål om magt; og at mennesket, der siden Descartes og især efter Kant har stået i erkendelsens centrum, reduceres til et produkt af diskurser.

De samfundsmæssige og eksistentielle følgevirkninger har været massive. Både Baudrillard og Foucault inspirerede til ungdomsoprøret på de franske og amerikanske universiteter fra slutningen af 1960'erne. Mens førstnævnte som underviser på Université Paris-Nanterre allierede sig med studenterbevægelsen, blev Foucault kort efter hjemkomsten fra Tunis i 1968 leder af filosofiinstituttet på det nye, eksperimenterende Vincennes-universitet.

Hovedmodstanderen var i egne øjne den »sorte« konservatisme. Det var den, man ønskede at gøre op med; verden skulle vækkes af sin søvn. Men ironien ville, at der ud af denne revolutionære og i store træk berettigede kulegravning af udtrådte ideer voksede en eksplicit *antihumanistisk filosofi*. En tænkning, der ønsker at gøre op med det autonome, rationelle menneske og på den måde – ikke mindst hos den franske tænknings nutidige identitetspolitiske arvtagere – er kommet til at spejle sin gamle arvefjende.

Prisen for den magt- og normkritik, der allerede hos Foucault skulle skærpe fokus på marginaliserede grupper, har været høj. For ved at afvikle *det universelle menneske* reduceres individer til ideologiske funktioner og effekter af magt. Blandt ofrene er dermed, ironisk nok, den pluralitet, man forestiller sig at kunne redde. Politik gøres til strukturer, og menneskets mulighed for at agere frit underkendes i en grad, så det tenderer ikke bare værdirelativisme, men nihilisme. Meget, meget langt fra en liberal humanisme.

I FORORDET TIL *Om sex* skitserer idéhistorieprofessor Mikkel Thorup, hvordan Foucault med sine ideer om magt, viden, identitet og seksualitet leverer en »åben værktøjskasse« til forskere, studerende og aktivister overalt i Vesten. Sådan var det i 1979, da franskmanden besøgte Berkeley, og politiet blev hidkaldt for at skabe ro i de fyldte forelæsningssale. Og sådan er det for så vidt stadig, også selvom det nu er Foucaults disciple – Judith Butler, Sho-shana Zuboff, Sara Ahmed, Achille Mbembe og Jack Halberstam – der præger humanvidenskaberens pensum.

For Foucault er seksualitet en kulturel og historisk konstruktion; magtforhold snarere end biologi. Seksualiteten er et domæne, hvor der gennem videnskab, lovgivning og normer skabes »sandheder«. I kontrast hertil placerer Foucault, der selv var homoseksuel, en række minoriteter såsom S/M-miljøer samt bi- og

homoseksuelle, der opererer i marginen og derfor kan tilbyde friere etiske rammer. Men selv i Søren Rosendals tålmodige oversættelse er Foucault ikke nem:

»Overskridelsen er en bevægelse [geste], der har med grænsen at gøre: Det er her, ved denne spinkle linje, at dens overgangsjeblik viser sig, men måske også strækningen i sin helhed, endda i sit udgangspunkt. Den linje, overskridelsen krydser, kan meget vel udgøre hele dens rum. Grænsernes og overskridelsens spil virker til at være styret af en simpel insisteren: Overskridelsen bryder igen og igen igennem en linje, som med det samme atter lukker sig i en bølge uden hukommelse og vender tilbage – helt frem til det uoverskrideliges horisont.«

På almindeligt dansk betyder det, at de ydre og indre normer, regler og grænser og overskridelsen af samme er gensidigt forbundne, »et spil« kalder Foucault det, mod kanten af det mulige. Her er »beskyttelse« i virkeligheden en grænse for det tilladte, reelt en barriere, der må nedbrydes, hvis individet skal blive i stand til at yde modstand mod samfundets disciplinering. De etiske implikationer af Foucaults ståsted er mildest talt store.

I sit forord berører Mikkel Thorup et af de mest kontroversielle aspekter af Foucaults tænkning: hans de facto-blåstempling af pædofili. Thorup medgiver, at franskmændene synes »skødesløst« uinteresserede i ofre for seksuelle overgreb, men forklarer, hvordan debatten om pædofili i Frankrig i 1970'erne jo var tæt forbundet til kampen for homoseksuelles rettigheder. Javel, men det er svært ikke at få kuldegysninger af en transskriberet radiosamtale med filosofen Guy Hocquenghem og skuespilleren Jean Danet fra 1978, hvori Foucault taler varmt for helt at afskaffe den seksuelle lavalder.

»Samtalen har nogle problematiske elementer moralsk set, men det er også et tidsdokument fra en specifik fase og side af kampen for homoseksuelles rettigheder i en situation, hvor omsorgen for børn af nogle blev brugt som et våben imod homoseksuelles ret til at være del af samfundet på lige fod med andre (hvilket vi også ser i dag),« modererer Thorup.

Her kunne man med mindst lige så stor overbevisning argumentere for, at Foucaults forsvar for pædofili faktisk er en *logisk konsekvens* af hans radikale tænkning og fascination af normbrydende overskridelser, det anormale og »de infame« i modsætning til magten.

DET VIDENSKABSTEORETISKE grundlag under Foucaults analyse af samfundenes skiftende magtrelationer og vidensopfattelse – som udfoldet i de store monografier *Galskabens historie* (1961), *Klinikkens fødsel* (1963), *Ordene og tingene* (1966), *Vidensarkæologien* (1969), *Overvågning og straf* (1975) og den ufuldendte *Seksualitetens historie* (1976-84) – stammer fra Gaston Bachelard.

Bachelard, som Foucault bliver introduceret for af sin lærer, marxisten Louis Althusser, arbejder som telegrafist og matematiker i de første årtier af det 20. århundrede. Først i slutningen af 1920'erne og efter at have rundet de 40 år skriver han sine banebrydende erkendelsesteoretiske værker, *Le nouvel esprit scientifique* og *La formation de l'esprit scientifique*. Heri gør Bachelard radikalt

op med hverdagsbevidstheden, »den sunde fornuft«, som forudsætning for sand erkendelse. »Videnskaben modsiger det indlysende«; viden findes ikke (kun) ude i naturen, men konstrueres, siger Bachelard.

I *Gaston Bachelard: An Intellectual Biography* (2025) viser litteraturprofessor Steven Connor, hvordan Bachelard betragter den videnskabelige sandhed som noget, der aktivt bryder med den umiddelbare sansning. »Intet kan tages for givet, alt er konstrueret,« lyder videnskabsteoretikerens diktum. Interessant er det dog, at Connor understreger, at empirien aldrig er ligegyldig for Bachelard, der opererer med begrebet »anvendt rationalitet«.

Ikke desto mindre ender Bachelard som fødselshjælper for det 20. århundredes radikale franske tænkere, kendt under den engelske paraplybetegnelse »French Theory«. Hans metode kan bruges inden for så forskellige områder som pædagogik, litteratur, psykoanalyse, antropologi, videnskabs- og erkendelsesteori, semiotik, mediastudier samt politisk filosofi. Og af navne som Georges Bataille, Jacques Lacan, Maurice Merleau-Ponty, Claude Lévi-Strauss, Roland Barthes, Louis Althusser, Jean-François Lyotard, Gilles Deleuze, Jacques Derrida og Pierre Bourdieu – foruden Foucault og Baudrillard.

For alle disse filosofisk revolutionære er historien ikke præget af fremskridt, men af diskontinuitet. Hverken verden, videnskaben eller menneskelivet bevæger sig lineært eller kumulativt fremad, men i ryk og brud, der forkaster gamle tankesæt til fordel for nye. Bachelard taler om »epistemologiske brud«, erkendelsesmæssige frakturer, der – med Foucaults ord – baner vejen for et nyt »episteme«, et usynligt netværk af regler, der definerer en given epokes orden og opfattelse af viden.

[Den britiske historiker Lawrence Stone](#) (1919-99) og flere andre har skarpt kritiseret Foucaults såkaldte vidensarkæologi. For at få historien til at passe – og igen og igen kunne konkludere, at selvom den moderne vestlige verden syner mere civiliseret, så er den det slet ikke – må Foucault ofte klippe en hæl og hugge en tå. Eksemplerne er mange:

I *Galskabens historie* fortælles det, hvordan de vestlige samfunds »gale« fra omkring 1650 bliver låst inde, ydmyget og undertrykt, mens de i middelalderen havde en helt anden frihed. **Begge dele er historisk ukorrekt.** I *Overvågning og straf* gør Foucault opfindelsen af et cirkulært overvågningsfængsel, et panoptikon, til symbolet på det moderne, selvom denne skabelon oftest ikke fungerede efter hensigten. Og i *Seksualitetens historie* gør filosofen et specifikt parisisk arkivmateriale til udgangspunkt for en bred analyse af hele den vestlige verden.

Men tilbage står, at den »genealogi« – analyse af disse påståede ændringers bagvedliggende kræfter – **Foucault** udvinder heraf, har vist sig særdeles potent i kritikken af den vestlige verden. **Altid er det noget med en skjult magt, som disse franske tænkere heldigvis besidder evnerne til at gennemskue.**

FOR FOUCAULT ER MAGTEN, omend sløret og dynamisk, stadig en realitet, der kan lokaliseres i institutioner og mennesker. Det er den ikke for Jean Baudrillard, Foucaults tre år yngre landsmand, der går skridtet videre.

I essaybogen med den sigende titel *At glemme Foucault* (1977) slår Baudrillard fast, at magten er pulveriseret, opløst som en simulation af sig selv; *hyperreel*, hvilket vil sige »mere virkelig end virkeligheden«, uden substans og blot et spil af tegn. Og eftersom magten ikke længere disciplinerer, men i stedet simulerer kontrol og risici i en konstant billedstrøm og gør selve den fysiske krop irrelevant, bliver en egentlig modstand umulig.

Emmanuelle Fantin og Bran Nicol beskriver i *Jean Baudrillard: Critical Lives*, hvordan Baudrillard, der foregriber den aktuelle teknologikritik, ser pornografien som beviset for, at et fænomen (for eksempel sex) gennem epistemologiske brud vil ende i sin egen udslettelse og afmagt. Porno gør sex så synlig, at sandheden forsvinder til fordel for kold perfektion, mens seksualiteten dør som forførelse, kluntet begær og mysterium.

Baudrillards (samt Derridas og Barthes') forskydning af erkendelsen fra ting til tegn går således hånd i hånd med afviklingen af det frie subjekt (Lacan og Foucault) og af de store fortællinger (Lyotard) samt udlægningen af vaner, normer og sproglige diskurser som symbolsk vold (Bourdieu). Og hvad er så egentlig tilbage af menneskelivet?

Her bliver det klart, at disse radikale tænkere har et fællesskab med de sorteste konservative: Nemlig den dybe modvilje mod den liberal-humanistiske position, som insisterer på selvbestemmelse og universalisme og hverken ser subjektet som bundet til arv, jord og tradition (reaktionært) eller som en flygtig illusion (progressivt), men som en *opgave*.

Bekræftelsen af [den såkaldte hesteskoteori](#) – at det yderste højre og det yderste venstre vil mødes – ses også i tidens bølgende kamp mellem den identitetspolitiske venstrefløj og den identitære højrefløj. Den ene fløj mener at ville stække den andens totalitære tendenser, men fælles er de om en »postfaktuel« mistillid til universelle sandheder. Det er også derfor, vi ser tre tendenser udgå parallelt fra begge flanker: konspirationsteorier, en mistænksomhed over for institutioner og forsøget på at kortslutte den offentlige samtale.

Taberen i den kamp bliver menneskets spontanitet, initiativ og mulighed for at opnå retfærdighed og gensidig forståelse. Ikke mindst mister vi det humanistiske værn om det enkelte individ. Og så er vi tilbage ved pædofilien. For Michel Foucault er viden aldrig neutral, og beskyttelse et andet ord for formynderi eller disciplinering. I *Om sex* argumenterer han for, at det, vi kalder beskyttelse af børn, i virkeligheden er en måde at udøve magt over dem på – ja, fratage dem deres kropslige agens.

Forsvaret for pædofili er således ikke en raptus, men et selvfølgeligt element i Foucaults tænkning. I 1977 og på toppen af sin akademiske karriere opfordrer han – sammen med blandt andre Derrida, Althusser, Barthes, Deleuze, Lyotard,

Jean-Paul Sartre og Simone de Beauvoir – det franske parlament til at afkriminalisere »konsensuelle« seksuelle relationer mellem voksne og mindreårige. Som den anormale randeksistens, den pædofile er, ser disse intellektuelle vedkommende som en allieret, der skal hjælpe barnet med at bryde ud af familiens moralske fængsel. Heldigvis er der trods alt grænser for den franske indflydelse.

*Emmanuel Fantin og Bran Nicol:
Jean Baudrillard: Critical Lives. 182 sider.
142 kr. ved Amazon. Reaktion Books.*

*Steven Connor: Gaston Bachelard:
An Intellectual Biography. 200 sider.
182 kr. ved Amazon. Reaktion Books.*

*Michel Foucault: Om sex. Tekster om seksualitet,
krop og identitet. Oversat af Søren Rosendal
og med forord af Mikkel Thorup.
197 sider. 234,95 kr. Forlaget Klim.*